

Tomasz Suma

Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

ORCID: 0000-0002-0193-0838

Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie

Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie – jedyna tego rodzaju placówka w Polsce – gromadziło wszelkie pamiątki, muzealia, zabytki i artefakty związane z przeszłością polskiej poczty, telegrafii, telefonii i telekomunikacji. Dziś już nie istnieje w stolicy, a jego działalność kontynuuje Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu, gdzie warszawskie muzeum zostało przeniesione po reaktywacji w 1956 roku.

Muzeum Poczty i Telekomunikacji powołane zostało 25 stycznia 1921 roku jako jednostka budżetowa Ministerstwa Poczt i Telegrafów, które roztaczało nad nim opiekę przez cały okres działalności. W Warszawie muzeum przetrwało do czasu jego likwidacji w 1951 roku. Działając w ramach schematu organizacji wewnętrznej ministerstwa początkowo posługiwało się nazwą administracyjną, która w oficjalnym brzmieniu określała muzeum jako Stanowisko do spraw Muzeum Poczto-Telegraficznego w Ministerstwie Poczt i Telegrafów w Wydziale Materiałów Pocztowych Departamentu Gospodarczego Ministerstwa Poczt i Telegrafów (w skrócie nazywane muzeum pocztowym). Dopiero w 1930 roku – po usamodzielnieniu się jednostki i nadaniu jej statusu placówki muzealnej – zmieniono nazwę na Muzeum Poczto-Telegraficzne w Warszawie, by w 1932 roku – w wyniku ponownej reorganizacji – nadać mu ostateczne miano Muzeum Poczty i Telekomunikacji.

Początkowo muzeum mieściło się w gmachu Poczty Głównej w Warszawie przy placu Napoleona 8, gdzie przydzielone miało dwa niewielkie

pomieszczenia w Głównej Składnicy Materiałów Pocztowych¹. Zwiększająca się liczba eksponatów wymagała z czasem pozyskania nowych przestrzeni magazynowych oraz zorganizowania sal wystawowych do prezentacji zbiorów. W styczniu 1927 roku muzeum zostało przeniesione do budynku pocztowego mieszczącego się przy ul. Wierzbowej 11 w Warszawie, gdzie zwiększono do 300 m² powierzchnię muzealną, na którą składało się kilka niewielkich pomieszczeń. Wydarzenie to dało realne szanse na publiczne zaprezentowanie zbiorów muzealnych w przyszłości i po raz pierwszy od powstania muzeum zapowiedziano udostępnienie ich zwiedzającym². Ostatni raz przed wybuchem wojny muzeum zmieniło lokalizację w kwietniu 1932 roku. Nowa siedziba, mieszcząca się teraz w nowoczesnym i przestronnym gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego i Telegraficznego przy zbiegu ulic Nowogrodzkiej 45 i Poznańskiej 29/33 – św. Barbary 2 stworzyła dla muzeum nowe możliwości. Zwiększono znacząco jego powierzchnię, z dotychczasowych 300 m² do 622,79 m². Muzeum Poczty i Telekomunikacji ulokowane zostało na piątym i szóstym piętrze, zaś do dyspozycji otrzymało kilka pomieszczeń i sal, z których dwie największe przeznaczone zostały do urządzenia stałych wystaw. Zapowiedziano również udostępnienie ekspozycji publiczności, co miało nastąpić po uporządkowaniu zbiorów i zakończeniu przeprowadzki.

Muzeum zarządzane było przez kustosza oraz Radę Muzeum, jego personel liczył w 1933 roku siedem osób, zaś zbiory gromadzone były w czterech działach, zgodnie z ich charakterem: w Dziale Historycznym gromadzono muzealia dotyczące przeszłości poczty, w Dziale Współczesnym rejestrowano przeszłość i terażniejszość telefonii i telegrafii, Dział Filatelistyczny obejmował wszelkie kolekcje związane z przeszłością i terażniejszością polskiego znaczka pocztowego. Była także Biblioteka gromadząca drukowaną i rękopiśmienną literaturę związaną z przeszłością poczty oraz telekomunikacji polskiej. Wśród różnorodnych kolekcji muzealnych zgromadzonych w muzeum w okresie międzywojennym znajdowały się również pamiątki po służbach pocztowych i łącznościowych Legionów Polskich z lat

¹ A.B. Piaskowski, *Polskie Muzeum Pocztove*, „Kurier Filatelistyczny” 1928, nr 55, s. 60, W. Rajchel, *60 lat Muzeum Poczty*, „Filatelista” 1981, nr 23(620), s. 592; B. Rejnowski, *Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Jubileusz 75-lecia*, „Filatelista”, 1996, nr 5(883), s. 162.

² *Przeniesienie Muzeum Pocztowo-Telegraficznego w Warszawie*, „Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny” 1927, nr 1–2, s. 14.

1914–1918, które dały podstawę zorganizowania specjalistycznej wystawy stałej w muzeum.

Warto podkreślić w tym miejscu, iż muzeum przez cały okres międzywojenny gromadziło eksponaty pochodzące w przeważającej mierze z darów i depozytów, sporadycznie zaś z zakupów. Przedstawiały one różną wartość muzealną, często też były zdublowane, jednakże większość z nich miała duże znaczenie historyczne i artystyczne³. Zauważalną przewagę stanowiły wśród nich donacje znaczków, dokumentów i pamiątek po Legionach Polskich oraz służbie łączności legionowej w czasie I wojny światowej, które pozwoliły później na wydzielenie wspomnianej odrębnej kolekcji tematycznej. Stały się one również podstawą do utworzenia w 1933 roku Pracowni Poczty Legionów Polskich 1914–1918, wyodrębnionej z Działu Filatelistycznego, przez ówczesnych publicystów, nazywanej też niesłusznie Działem Poczty Legionów Polskich. W Pracowni zgromadzono wszelkie możliwe pamiątki historyczne związane pośrednio lub bezpośrednio z dziejami poczty Legionów Polskich. Były tam więc aparaty telefoniczne i telegraficzne z czasów pierwszej wojny światowej, fotografie legionistów i miejsc związanymi z Legionami, sprzęt wojskowy, utensylia osobiste żołnierzy oraz pracowników poczty i telegrafii polowej, szylidy, odznaki i materiały pocztowe, akta i dokumenty związane z działalnością legionową i pocztową, rysunki i schematy połączeń, a także znaczki pocztowe z okresu wojny.

Pracownia Poczty Legionów Polskich 1914–1918 była pierwszą tego typu wyodrębnioną jednostką tematyczną w muzeum i do wybuchu wojny – jedyną. Zgromadzone w niej zabytki pozwoliły na niemalże natychmiastowe urządzenie przy niej stałej wystawy tematycznej, którą następnie udostępnił publiczności. Powstała ona z polecenia ministra poczt i telegrafów, Emila Kalińskiego (1890–1973), który w jej utworzenie zaangażował się osobiście⁴.

³ Ilość przyjmowanych nieselekcjonowanych eksponatów wymusiła potrzebę powołania specjalnej Komisji Filatelistycznej w muzeum. Rozpoczęła ona działalność wiosną 1929 r. Jej zadaniem była weryfikacja nabytków eksponatów i kwalifikowanie ich do zbiorów pod kątem faktycznego znaczenia dla kolekcji muzealnej. Pierwszą Komisję utworzyli: Jan Więckowski, Jan Turczyński i Włodzimierz Polański.

⁴ Emil Kaliński był w przeszłości m.in. legionistą, co nie było bez wpływu na podjęcie inicjatywy utworzenia Pracowni Legionów Polskich w Muzeum. W szereg Legionów Polskich wstąpił w 1914 r., pełniąc funkcję zastępcy szefa łączności w Komendzie Głównej Legionów. Równocześnie był również referentem telefonicznym w Dowództwie I Brygady. Po kryzysie przysięgowym (9 i 11

Jej organizację minister powierzył pod koniec lata 1933 roku kustoszowi muzeum, Włodzimierzowi Polańskiemu (1878–1944), który w dość szybkim tempie urządził ekspozycję przy wsparciu społeczeństwa oraz ministerstwa. Z resortu otrzymał bezpłatne wyposażenie, niezbędne do urządzenia wystawy, jak gabloty i witryny wystawiennicze, społeczeństwo zaś hojnie odpowiedziało na apel muzeum i przekazywało do Warszawy wszelkie pamiątki po pocztowej służbie legionowej. Jak pisał w 1933 roku W. Polański „(...) dzięki wielkiej ofiarności poszczególnych osób udało się w ciągu bardzo krótkiego czasu zebrać stosunkowo wielką ilość obiektów ilustrujących prawie wszystkie grupy nowo tworzącego się działu muzealnego”⁵. Ofiarodawcami były osoby prywatne, legionieści, organizatorzy służb poczty polowej Legionów, a także ówczesne stowarzyszenia i instytucje. Niezależnie od donacji dokonano również zakupów od byłych legionistów pamiątek służby polowej, fotografii, kartek pocztowych, korespondencji z lat 1914–1918 oraz różnorodnych dokumentów tematycznie związanych ze zbiorami muzealnymi.

Z pozyskanych eksponatów urządzono wystawę prezentującą historię poczty i łączności legionowej, która miała zostać udostępniona publiczności w listopadzie 1933 roku. Termin został dotrzymany i 26 listopada 1933 roku uroczystie dokonano otwarcia wystawy⁶. Dzień ten stał się jednocześnie dniem udostępnienia zbiorów muzealnych dla publiczności.

Wreszcie doczekaliśmy się uruchomienia niedostępnego przez dłuższy czas dla szerszej publiczności Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie – pisał Jan Witkowski na łamach „Ilustrowanych Wiadomości Filatelistycznych” – a które piszący te słowa miał sposobność obejrzeć w pierwszym dniu otwarcia. Z prawdziwą dumą możemy stwierdzić, że dorobek Muzeum i obecna jego wystawa są wprost wspaniałe. Dotychczas na wystawach filatelistycznych nieliczni tylko wybrańcy mogli podziwiać zaledwie niektóre fragmenty zbiorów muzealnych, dzisiaj

lipca 1917 r.) pracował zawodowo w Łodzi, gdzie organizował służbę łączności. W latach 1919–1921 był szefem łączności Frontu Litewsko-Białoruskiego, zaś w bitwie warszawskiej (13–25 sierpnia 1920) pełnił funkcję szefa służby łączności sztabu Naczelnego Wodza. Tekę ministra poczt i telegrafów piastował w latach 1933–1939.

⁵ W. Polański, *Zbiory w Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 185.

⁶ A. Łaskiewicz, *Wystawa Poczty Legionowej w Muzeum Pocztowym*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” 1934, nr 28, s. 5.

natomiast już każdy ma możliwość zapoznania się z całokształtem, w którego skład wchodzi nader ciekawy komplet znaczków polskich, próbną druków, oryginalnych matryc oraz zapoczątkowany zbiór znaczków zagranicznych, jako też bogata literatura z działu ściśle pocztowego (nie filatelistycznego) – z bardzo ciekawym działem poczty legionowej⁷.

Autorem kompozycji był artysta rzeźbiarz Jan Turczyński, pracownik muzeum. Zorganizowana wówczas wystawa stała się przedwojenną wizytówką tak muzeum, jak i ministerstwa. Zajmowała powierzchnię 25–30 m² ekspozycji piątego piętra i podzielona została na cztery części tematyczne: Bibliografia, Pamiątki historyczne, Obiekty filatelistyczne oraz Obiekty teletechniczne. Ekspozyty zostały umieszczone w gablotach poziomych, powieszono w ramach na ścianach oraz ustawiono jako wolno stojące.

Pierwsza część wystawy (Bibliografia) prezentowała obszerną literaturę drukowaną dotyczącą Legionów oraz legionowej służby łączności. Inwentarz wystawy⁸ wymienia cztery publikacje wspomnieniowe dotyczące służby łączności w Legionach autorstwa Emila Kalińskiego (dwie), Kazimierza Drewnowskiego⁹ i Romualda Najsarka¹⁰ – wszystkie zamieszczone pierwot-

⁷ J. Witkowski, *Przechadzka po Muzeum P. i T. w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” 1934, nr 28, s. 7. Wystawę otwarto 26 listopada 1933 r. .

⁸ Pełny wykaz ekspozycji wystawy Legionów Polskich podaje Włodzimierz Polański w „Przeglądzie Poczтовым”. Zob. W. Polański, *Zbiory w Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 186–190.

⁹ Kazimierz Drewnowski (1881–1952) w latach 1914–1918 pełnił służbę w Legionach Polskich, organizując Oddział Telefoniczny, w Komendzie Legionów pełnił zadania Referenta Telefonicznego. Od 1.10.1916 urlopowany w związku z podjętą pracą na Politechnice Warszawskiej, gdzie objął funkcję kierownika laboratorium miernictwa elektrotechnicznego. W listopadzie 1918 powołany został na stanowisko szefa II Oddziału Łączności Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i szefa Służby Łączności Wojska Polskiego.

¹⁰ Romuald Najsarek (1897–po 1940), podpułkownik wojsk łączności I Brygady Legionów Polskich, po wybuchu I wojny wstąpił do Związku Strzeleckiego, od 1918 dowódca kompanii telegraficznej 8. DP. Odznaczony Krzyżem i Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Legionowym, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, odznaką „Za Wierną Służbę”, austriackim medalem srebrnym za waleczność.

nie w szóstym zeszycie „Przeglądu Wojskowo-Technicznego” z 1928 roku oraz osiem przyczynkarskich i pamiątnikarskich dotyczących się działalności poczty polowej w latach 1914–1918. Zaprezentowano tutaj wspomnienia Zygmunta Zygmuntowicza¹¹, Gustawa Grzybowskiego¹² i Marii Dąbrowskiej oraz prace historyczne Władysława Kowarzyka (fragmenty niepublikowanej książki pt. *Historia rozwoju poczt i poczty polskiej*¹³), Alfonsa Piaskowskiego i Jana Dudzińskiego (artykuły z historii poczty polowej Legionów Polskich) oraz Kazimierza Krzemienieckiego (artykuł omawiający dzieje poczty Naczelnego Komitetu Narodowego).

W grupie drugiej (Pamiętki historyczne) zaprezentowano liczne pamiątki historyczne pozyskane od byłych legionistów. Były wśród nich tematyczne fotografie personalne oraz zdjęcia polowych stacji pocztowych i centrali telefonicznych, utrwalone prace przy zakładaniu linii telefonicznych, budowach schronów i innych czynnościach polowych, a także personel poczty polowej, zdjęcia prezentujące przemieszczanie się wojsk, codzienne odprawy poczt polowych i bieżącą pracę żołnierzy. W grupie tej znalazło się również miejsce na ekspozycję dokumentów historycznych związanych z legionistami i służbą wojskową. Ekspozowano więc personalia żołnierzy służb łączności Poczty Polowej nr 118 i 335, fałszywe rozkazy austriackie wzywające żołnierzy legionowych do zaprzestania działań wojennych, wreszcie instrukcje i schematy, jak stan służby telegraficznej z 1915 roku, połączenia sieci telefonicznej Legionów z listopada 1915 roku, instrukcje telefoniczne i schematy połączeń z lat 1915–1917 oraz słownik telefoniczny przyjęty przez Komisję Słownikową w 1917 roku.

Grupa trzecia (Obiekty filatelistyczne) stanowiła najobszerniejszy dział wystawy. Zaprezentowano w niej bardzo bogaty materiał filatelistyczny

¹¹ Zygmunt Zygmuntowicz (1881–1942) w latach I wojny światowej wstąpił do Legionów Polskich i organizował oddziały strzeleckie we Lwowie, następnie służył w Departamencie Wojskowym Naczelnego Komitetu Narodowego (od listopada 1914) organizując pocztę polową, od 1915 r. w oddziale telegraficznym Komendy Legionów Polskich.

¹² Gustaw Grzybowski (1885–1934), od 6.08.1914 działał w sztabie oddziałów strzeleckich Piłsudskiego.

¹³ Książka do dnia dzisiejszego pozostaje w rękopisie pt. *Dzieje poczty polskiej od czasów najdawniejszych do chwili odrodzenia się polskiej poczty*. W późniejszym czasie W. Kowarzyk opublikował inną pracę. Zob. W. Kowarzyk, *Poczty wojskowe na ziemiach polskich 1914–1919*, Kołomyja 1935–1938.

o tematyce legionowej, na który złożyły się wszelkie znaczki pocztowe, całostki, kartki pocztowe i korespondencja przekazane do muzeum przez darczyńców w latach 1920–1933. Z rarytasów prezentowanych na wystawie szczególnie wskazywano na rzadkości filatelistyczne, jak koperta do przesyłki pieniężnej z pieczętą poczty polowej Strzeleckiej Komendy Etapowej, kartka polowa z 1914 roku również z podobną pieczętą, odciski bardzo rzadkich pieczęci poczt polowych nr 118, Komendy I Brygady Legionów Polskich czy pieczęć „Kgl. Pr. Garnison Kommando Katowitz”. W dalszej części tej grupy zaprezentowano kompletny zbiór „Poczta Polowa Legionów Polskich” będący własnością Jana Dudzińskiego, a przekazany do muzeum w depozyt. Zawierał on wiele rarytasów i unikatów, jak choćby arkusz znaczków wydanych w Krakowie przez Naczelny Komitet Narodowy dla Legionów Polskich w 1914 roku, pierwsze wydania polowych kartek pocztowych czy korespondencję z obozów koncentracyjnych w Łomży, Szczypiornie i na Węgrzech z 1918 roku. Obok depozytu w grupie tej znalazły się również inne zbiory przekazane do muzeum, jak kolekcja 150 polowych kartek pocztowych podarowanych muzeum przez wiceprezydenta Krakowa, Witolda Ostrowskiego, zbiór pieczęci strzeleckich i legionowych poczt polowych, datowniki urzędów pocztowych obsługujących korespondencję legionistów, a także zbiór specjalnego wydania kartek pocztowych z napisem „Na cele humanitarne Legionów i Samarytanina”, „N.K.N. Na Fundusz Legionów” i „Liga Kobiet N.K.N.”. Z daru Zygmunta Zygmunto-wicza pochodziły z kolei dokumenty historyczne związane z I Brygadą oraz Komendą Poczty Polowej Legionów Polskich. Należały do nich: *in blanco* papeterii Komendy, odbitki rzadkich pieczęci poczt polowych, cenzury, komendantury oraz oddziałów telefonicznych różnych pułków, autografy komendanta poczty polowej Bolesława Szólkowskiego, liczne druki pocztowe, blankiety listowe i kartki pocztowe. Inne eksponaty prezentowane w tej grupie pochodziły z daru Zygmunta Klemensiewicza, senatora, filatelisty i bibliofila. Do muzeum przekazał, co zaprezentowano na wystawie, kartki pocztowe z rzadkimi pieczęciami Komendy Strzeleckiej, Poczty Polowej w Kielcach, Poczty Polowej I Brygady i Poczty Polowej nr 118 oraz datowniki z odręczną adnotacją z września 1914 roku. Obok tych eksponatów prezentowano dwa zeszyty zawierające odbitki pieczęci niemalże wszystkich formacji legionowych z autografami ich dowódców, w tym autografem Józefa Piłsudskiego. Ten rzadki zbiór został podarowany jako bezterminowy depozyt do Muzeum Poczty i Telekomunikacji przez Xawerego Stefańskiego, preze-

sa Polskiego Towarzystwa Filatelistów w Warszawie, majora wojsk legionowych. Wystawę uzupełniały kartki pocztowe, znaczki, arkusze znaczków i całostki z pieczęciami legionowymi bądź też nawiązujące tematycznie do wystawy, pochodzące z darów Józefa Tislowitza, Stanisława Miksteina, Witolda Hubickiego, Stanisława Rembielińskiego, Alfonsa Piaskowskiego, E. Olszewskiego i Włodzimierza Polańskiego oraz depozytu Antoniego Łaszkiwicza¹⁴.

Ostatnia, czwarta grupa (Obiekty teletechniczne) prezentowała sprzęt łącznościowy Legionów Polskich, którego ozdobą była kompletna połowa stacja telefoniczna. Oprócz niej można było obejrzeć połowe aparaty telefoniczne, łącznicę klawkową na dziesięć linii, skrzynie baterii trzyogniskowych, bębny i zwijaki do kabli telefonicznych oraz tyczki, żabki do naciągania drutu, słupolazy, pasy bezpieczeństwa i lampy sygnalizacyjne.

Całość ekspozycji uzupełniało wolno stojące na kolumnie, naturalnej wielkości popiersie Józefa Piłsudskiego oraz powiększona odznaka strzelca wykonana w gipsie przez Jana Turczyńskiego.

Wystawa była udostępniana publiczności w jeden dzień tygodnia, w niedzielę w godzinach od 11.00 do 13.00¹⁵. Zorganizowanie tej stałej ekspozycji było ważnym wydarzeniem w działalności wystawienniczej Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie. Należy przy tym pamiętać, że skrupulatnie gromadzona w muzeum kolekcja była przez szereg pierwszych lat od założenia placówki niedostępna dla widza. Liczne starania kierowników muzeum w kierunku upowszechnienia zbiorów muzeum i udostępnienia ich publiczności przyniosły oczekiwany efekt wiele lat po założeniu muzeum. Zauważmy, że o wystawie legionowej pochlebnie wypowiadała się również ówczesna prasa. „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” podkreślały, iż „(..) z prawdziwą dumą możemy stwierdzić, że dorobek Muzeum i jego obecna wystawa są wprost wspaniałe”¹⁶, a opracowanie eksponatów i sposób ich prezentacji „pomimo krótkiego czasu jest bardzo staranne, a rozmieszczenie wysoce estetyczne”¹⁷. Zgromadzona kolekcja stanowiła unikatowy zbiór historyczny, filatelistyczny i kultury materialnej, który pozwolił muzeum zaistnieć z czasem na kulturalnej mapie Warszawy i kraju, szcze-

¹⁴ A. Łaszkiwicz, op. cit., s. 5.

¹⁵ Ibidem, s. 5–6.

¹⁶ J. Witkowski, op. cit., s. 7.

¹⁷ A. Łaszkiwicz, op. cit., s. 5.

gólnie na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych oraz w latach trzydziestych XX wieku, kiedy zbiory stały się dostępne dla publiczności, zaś samo otwarcie muzeum oznaczało spełnienie dążeń i ambicji jego pracowników, ale też oczekiwań społecznych, przede wszystkim zaś środowisk kolekcjonerów filatelistycznych.

Ekspozycja była nieodłącznym elementem muzeum aż do wybuchu drugiej wojny światowej. Zdemontowana pod koniec 1939 roku i zabezpieczona wraz z pozostałymi zbiorami Muzeum Poczty i Telekomunikacji przed działaniami wojennymi została wywieziona w 1940 roku na tereny Rzeszy. Na przełomie lat 1945/1946, w wyniku akcji rewindykacyjnej powróciła do Warszawy, lecz w zdekompletowanym stanie¹⁸.

Tomasz Suma

Bibliografia

Archiwum Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu, sygn. MPiT 1/181. Akta: Nabywanie eksponatów. Dowody przyjęcia do zbiorów i korespondencja. Poczta Polowa Legionów Polskich 1933–1939.

Kowarzyk W., *Poczty wojskowe na ziemiach polskich 1914–1919*, Kołomyja 1935–1938.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917), Warszawa 1917.

Łaskiewicz A., *Wystawa Poczty Legionowej w Muzeum Poczto-
wem*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” 1934, nr 28.

Państwowe Przedsiębiorstwo „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” 1928–1991, oprac. J. Giera, C.A. Żak, Warszawa 1993.

Piaskowski A.B., *Polskie Muzeum Poczto-
we*, „Kurier Filatelistyczny” 1928, nr 55.

Piłatowicz J., *Poczet Rektorów, tradycja i współczesność Politechniki Warszawskiej 1826–2001*, Warszawa 2001.

Polański W., *Zbiory w Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, „Przegląd Poczto-
wy” 1933, z. 12.

Przeniesienie Muzeum Poczto-Telegraficznego w Warszawie, „Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny” 1927, nr 1–2.

¹⁸ T. Suma, *Straty wojenne Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2019, nr 3–4, passim.

Rajchel W., *60 lat Muzeum Poczty*, „Filatelista” 1981, nr 23(620).

Rejnowski B., *Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Jubileusz 75-lecia*, „Filatelista” 1996, nr 5(883).

Witkowski J., *Przechadzka po Muzeum P. i T. w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” 1934, nr 28.

Zarys historii wojennej pułków polskich 1918–1920, Warszawa 1929–1931.

Związek Legionistów Polskich 1936–1938. Sprawozdanie Komendy Naczelnej Związku Legionistów Polskich, Warszawa 1938.